

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ

ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Ժ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 20 .

1852

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 15 .

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Աշխարհս խաբեբայներով լցուած է :

ԱՏԵՐՈՒՆ բերնէն կը լուռի այս պիտի խօսք մը՝ թէ Ղաւարհա խաբեբայներով լցուած է : Եւ այս խօսքս այլ և այլ առիթներու մէջ քանի մը անձինքներէ լսելով՝ սկսայ ինքիրենս մտածել . այս խօսքս կընշանակէ՝ թէ մարդկան շատը խաբեբայ են . այսպէս եղածին պէս , յայտնի է որ մարդիկներուն կէսէն շատը խաբեբայ պիտի եղած ըլլան : Եւ թէ այս խօսքիս հաւտանք , ըսի մտքէս , ուրեմն մեր ազգին ալ կէսէն շատը խաբեբայ են , ասկից կը հետեւի որ այս քաղաքիս մէջ ալ կէսէն աւելին խաբեբայ են : Եւ այսպէս ինքիրենս մտածելով

բարեկամի մը տուն գացի . մտքիս մէջէն համրեցի բոլոր տնուորները տասուիրեք հոգի էին , մտքէս ըսի . եթէ մարդկան կէսէն շատը խաբեբայ են , ուրեմն այս տանս մէջ քիչէն քիչ եօթը հոգի խաբեբայ պիտի եղած ըլլան : Եւ զեցի մտքովս քննել թէ այս տասուիրեք հոգւոյ մէջէն որոնք կընան սեպուիլ այն խաբեբայներուն կարգը . և չկրցայ ընտրու թիւն ընել . որովհետեւ կը ճանչնայի զիրենք որ իրենց վիճակին և կարգին յարմար վարուող մարդիկ են : Եւ այս բանիս վրայ շատ մը մտածելէն ետեւ , հասկըցայ որ ես ինքիրենս այս խօսքս

քիս ճշմարիտ ըլլալը, և թէ որոնք են այն խաբէբայները չկարենամ պիտի գտնել. ուստի ուզեցի ուրիշներուն միտքը հասկընալ, դարձայ այն տանը մէջիներուն հարցուցի՝ թէ ասանկ խօսք մը շատերուն բերանը կը լսուի, դուք ինչ կարծիք ունիք ասոր վրայ: Բմէնքը մէկ բերան սկսան ըսել՝ թէ իրաւ է. աշխարհս խաբէբայներով լցուած է: Բայն ատենը հարցուցի. դուք կը ճանչնաք որոնք են այս խաբէբայները: Սէջերնէն մէկը պատասխան տուաւ. ինչպէս կրնայ ճանչցուիլ. եթէ ճանչցուէին՝ այն ատենը խաբէբայ չէին ըսուեր, և ամէնքը կը զգուշանային անոնցմէ:

Պ. Իրաւունք ունիս. բայց եթէ այդպէս է, ուրեմն հիմա ձեր մէջն ալ պէտք է որ գտնուին քանի մը խաբէբայներ: — Տ. Սէնք իրարու վրայ չենք տարակուսիր. մեր գերդաստանին մէջ, փառք Եստուծոյ, այդպիսի անձինք չեն գտնուիր: — Պ. Ես ալ այդպէս կը հաւատամ. բայց դուք շատ ազգականներ և բարեկամներ ունիք, այն գերդաստաններուն վրայ կը կասկածիք որ անոնց մէջ շատեր գտնուին: — Տ. Եստուած հեռի ընէ. մեր ազգականները և բարեկամները մենք աղէկ կը ճանչնանք, ամէնքն ալ բարի մարդիկ են. մէկերկու երիտասարդական աշխուժով անխոհեմներ կը գտնուին, բայց մենք խաբէբայ և խարդախ մարդկանց հետ բարեկամութիւն չենք ընել: — Պ. Եթէ այդպէս է, ես ձեզի կը հաւատամ որ աշխարհիս մէջ ամենեւին խաբէբայ մարդ չկայ:

Ես խօսքիս վրայ սկսան ըսել թէ ինչպէս կարելի բան է. չէս տեսներ թէ հիմայ այդ խաբէբայներուն ձեռքով աշխարհս ինչ խռովութիւններուն մէջ ընկած է. կը լսենք՝ թէ Եւրոպայի մէջ անհաւատութիւնը և անկարգութիւնը շատցեր է. խաբէբայները չէն մի այդ բաները ընողները. ահա մեր ազգին մէջն ալ չէս տեսներ թէ ինչպէս լցուեր են խաբէբայ մարդիկ, ինչ խռովութիւններ կը հանեն, ինչպէս իրարու տուն կործանելու կը ջանան: — Պ. Հապա դուք

ինչպէս կը հաստատուէ՝ թէ ձեր ազգականներուն և բարեկամներուն մէջ խաբէբայ մարդ չկայ: — Տ. Ես ան զի մենք փորձով գիտենք: — Պ. Ես ձեզի կը հաւատամ. բայց տեսէ՝ թէ ձեր այս խօսքէն ես ինչ կը հետեցընեմ: Հիմայ ես երթամ ձեր բարեկամներէն կամ ազգականներէն մէկուն տունը, ու ինչ որ ձեզի հարցուցի անոնց ալ հարցընեմ. յայտնի է որ անոնք ալ ձեզի պէս պատասխան պիտի տան, ասոր վրայ չէք տարակուսիր: — Տ. Ես. մենք գիտենք որ անոնք ալ խաբէբայ խարդախ մարդկանց հետ գործք չունին: — Պ. Ես է ես ալ այդպէս կը կարծեմ. բայց այս ալ գիտնաք որ անոնք ալ իրենց ուրիշ ազգականաց և բարեկամաց վրայ նոյնպէս կը վկայեն: — Տ. Ես դ խօսքդ ալ իրաւ է: — Պ. Ուրեմն եթէ այսպէս ամենուն խօսքին հաւատալու ըլլանք, բոլոր այս քաղաքիս մէջ խարդախ և խաբէբայ մարդ մը չգտնուիր: — Տ. Ես դ իրաւ է՝ թէ ամէնքն ալ այնպէս կ'ըսեն, բայց տեսներ թէ ամենուն ըսածն ալ շիտակ է: — Պ. Ինչպէս դուք զձեզ կը ճանչնաք, և ձեր ազգականաց վրայ կը վկայէք, այսպէս ձեր ազգականներն ալ իրենք զիրենք կը ճանչնան և իրենց ուրիշ ազգականաց վրայ կը վկայեն, նոյնպէս անոնք ալ իրենցներուն վրայ այսպէս հետ զհետէ: Ուրեմն դուք ինչ իրաւունքով որ կ'ուզէք՝ թէ ուրիշները ձեզի հաւատան, ու դուք ուրիշներուն վրայ ծուռ կարծիք ունենաք, ուրիշներն ալ նոյն իրաւամբք կ'ուզեն որ դուք իրենց հաւատաք, ու անոնք զձեզ կը դատեն: — Տ. Ես դ խօսքդ ալ շիտակ է: — Պ. Ուրեմն ինչպէս որ դուք խաբէբայ չէք, և ուրիշները զձեզ խաբէբայ կը կարծեն, նոյնպէս ալ պէտք է ըսենք՝ թէ ուրիշները խաբէբայ չեն, ու դուք զանոնք խաբէբայ կը կարծէք: Ես կից կը հետեւի՝ թէ սուտ է այս խօսքս Եւրոպայի խաբէբայներով լցուած է: — Տ. Ես դ խօսքդ սուտ չկրնար ըլլալ, որովհետեւ զաշխարհս տակն ու վրայ ընողները խաբէբայ մարդիկն են: — Պ. Եթէ այդպէս է՝ կը դառնանք դար-

ձեալ առաջին խօսքերնուս, թէ ուրեմն հիմայ այս տանս մէջն ալ շատերնիդ խաբեբայ էք : — 8 . Զէ . զայդ չենք ընդունիր : — 9 . Դուք այսչափ հոգի էք ու չէք ընդունիր՝ թէ ձեր մէջը խաբեբայներ կան . և կ'ընդունիք զայս ալ՝ թէ ուրիշներն ալ ձեզի պէս կը մտածեն . ու ետքը կը դառնաք կ'ըսէք՝ թէ աշխարհս խաբեբայներով լեցուն է : Եւ երկու ներհակ խօսքեր քնչպէս կը միաբանին : Որ տուն որ երթաս, որ և իցէ ընկերութեան մէջ մտնես, ամէնքն ալ մէկ բերան այսպէս կը վկայեն : Ուրեմն այդ անթիւ բազմութիւնը խաբեբայից ուր ծածկուած են : Եւ թէ իրօք աշխարհս խաբեբայներով լցուած է, ուրեմն ամէն գերդաստանի մէջ պիտի գտնուին, և որովհետեւ զայդ չէք ընդունիր, ապա հաւաստի է՝ թէ այդ խօսքը անմտադրութեամբ ըսուած է և սուտ է, և անոր համար կրնանք ըսել՝ թէ այդ խօսքդ և այդ ծուռ կարծիքդ է պատճառ ամէն տեսակ խռովութեց : Եւ մէն մարդ միտքը դրած՝ թէ աշխարհս խաբեբայներով լցուած է, և չգիտնալով թէ ուր են այդ խաբեբայները, սովորութիւն ըրեր են իրենց չճանցած մարդկանց վրայ կարծիքի երթալով թէ խաբեբայ են : Եւ ըսել չեմ ուզեր՝ թէ աշխարհիս մէջ խաբեբայ մարդ չկայ . կան խաբեբայներ, բայց քիչ են : Եւ ամէնքը իրենց ճանչուորներուն մէջ մէկ երկու հոգի կրնան ցուցնել . քանի մըն ալ կ'ըլլան որ չեն ճանցուիր, իրենք զիրենք շիտակ մարդ ձեւացնելով : Եւ իցից կը հետեւի՝ որ մէկը չկրնար ըսել թէ իմ ճանչուորներուս բարեկամներուս մէջ չկան, այլ միայն օտարներուն մէջ : Եւ ասն զի ինչպէս որ օտարները իրաւունք չունին քու առջևդ այդ խօսքդ ըսելու, դու ալ նոյնպէս իրաւունք չունիս օտարներուն ըսելու : Եւ իտակ խօսքն այն է՝ թէ ամէն տեղ կրնան գտնուիլ, որոնցմով աշխարհս կը խռովի :

Հոս մէկ մեծ տարակոյս կ'եղէ . եւ թէ այսպէս քիչուոր են խաբեբայները, հապա ինչպէս աշխարհս տակնուվրայ կ'ըլլայ մէկ քանի խաբեբայներու ձեռ-

քով . ահա այս տարինիւս բոլոր Եւրոպայի մէջ եղած խռովութիւնները քանի մը հոգւոյ գործք չէին . և ինչուան հիմայ ալ կ'ըսեն՝ թէ ծածուկ խառնականութեան ետեւէ եղողները շատ կան : Եւ միջոցիս մեր ազգին մէջ ալ հանդիպած խռովութիւնները քիչ բան չեն . իշխան իրար չեն մեղքներ աւրին ընելով, բայց շատ հոգւոյ մահեր կ'ըլլան, որ մարմնոյ մահէն ալ հազար անգամ գէշ է : — Խռովութիւն հանելու համար հարկ չկայ որ շատ մարդիկ խաբեբայ ըլլան, խաբուած ըլլան ալ բաւական է . մէկ խաբեբայ մարդ մը կրնայ երկու գերդաստանները խռովութեան մէջ ձգել, զանոնք իրարու աչքին խարդախ և խաբեբայ երևցնելով . այնպէս որ կը կարծուի՝ թէ այն երկու գերդաստաններուն մէջ լեցուն խարդախ և խաբեբայ մարդիկ կան : Ուստի շիտակ խօսել ուզելով պէտք է ըսել՝ թէ Եւրոպայիս խաբուածներով լեցուն է, չէ թէ խաբեբայներով : Եւրոպային խռովութիւններն իրենց թող լով մենք մերինը մտածենք . հիմա գրեթէ հայ կաթողիկ ազգը երկուք բաժնուած իրար կ'ատեն, և իրարու դէմ ելած՝ կը ջանան մտքերնին դրածն առաջ տանիլ, կարծելով թէ հակառակ կողմինները խարդախ և խաբեբայ են : Եւ նչպէս հաւտալու բան է՝ թէ այնչափ գերդաստաններ ամէնքը մէկ տեղ խաբեբայ մարդիկ ըլլան . յայտնի է որ խաբուած են : Ուրեմն որպէս զի ամէն մարդ իր խաբուած ըլլալը գիտնայ, պէտք է որ ասկից ետեւ այս զուրցուածքը փոխենք ու ըսենք աշխարհս խաբուածներով լցուած է : Եւ այս ըսելէն ետեւ պէտք է որ ամէնքը ջանան որ խաբուած չմնան : Եւ մէկ կողմանէ ալ ամենքնիս փառք տանք Եւստուծոյ՝ որ այս սովորական առանց ճշգրիտ ուսմկական զուրցուածքին հիմաստը սուտ է եղեր . մեր սխալ կարծեացը պէս ազգերնիս խաբեբայ չեն եղեր : Եւ ասն զի յիշաւի եւ թէ ազգերնուս մէջ շատ խաբեբայներ գտնուելին, ամենեւին յոյս չէր ըլլար մեզի աղէկութեան մը հանդիպելու : Եւ այց շատ խաբուածներ գտնուիլը մէկ մեծ փնաս մը չէ . որով-

հետև որչափ որ դժուարին է խաբեբայ մարդը ուղղութեան ճամբան բերելը՝ չլսեմ թէ անհնարին, ասոր ներհակ՝ այնչափ դիւրին է խաբուած մարդուն շիտակն հասկըցընելը. վասն զի խաբեբայն գիտնալով մտքի դրած չարութիւնը կ'ուզէ առաջ տանիլ, իսկ խաբուածը կ'ուզէ շիտակն իմանալ։ Խաբեբայն դարձընելու համար անոր սիրտը պէտք է փոխել, որ է անկարելի բնական ճամբով, առանց մասնաւոր հրաշքի. իսկ խաբուածը դարձընելու համար հանդարտ պատճառով խօսակցութիւն մը բուսական է։ Խաբեբայն կը ճանչնայ իր ինչ ըլլալը ու խաբեբայութենէն ետ կենալը իրեն ամօթ կը սեպէ. բայց խաբուած մարդը չգիտեր, և եթէ իմանայ, իրեն ամօթ կը սեպէ խաբուած մնալը։ Ուստի հիմայ որ իմացանք՝ թէ ազգերնուս մէջ շատերը խաբեբայ չեն, այլ խաբուած են, և այն խաբուածութիւնն է միայն պատճառ ամէն տեսակ խռովութեան, և արգելք ազգերնուս ծաղկելուն, ուրեմն ամէնքնիս պէտք է ջանանք ճանչնալու իր բաներուն մէջ խաբուած ըլլալնիս, և ճանչցածնիս իրարու ալ հասկըցընելու։ Եթա և առաջ այս սուտ խօսքը պէտք է փոխել, իմանալով թէ այս խաբուած մարդկանց խօսք է. ուստի ասկից ետև պէտք է ըսենք. Բշխարհս խաբուածներով լցուած է. և պէտք է ջանանք ամենուն ալ հասկըցընելու զայս ճշմարտութիւնը։ Եւ հիմա մէկը չկարծէ՝ թէ այս անշնաս պզտի սխալ մըն է, որուն մէջ ինքն ալ խաբուած էր. այլ այս հիմն է ուրիշ ամէն խաբուելով ըրած մարդկանց գործողը. անանկ որ՝ միայն այս սուտ կարծիքէն ազատողը կրնայ խիստ դիւրաւ ազատիլ ուրիշ ամէն իրեն խաբուած կարծիքներէն։ Եւս բանիս բացատրութիւնը ինձ ալ ձեզ ալ հարկաւոր է։

Ինչուան այսօր ես ալ դուք ալ այնպէս մտքերնիս դրեր էինք թէ աշխարհս խաբեբայներով լցուած է, և ամէնքնիս ալ այսպիսի սուտ կարծեօք խաբուած էինք։ Եւս երբոր հարցուցի թէ մէ-

ջերնիդ քանի խաբեբայ մարդ կայ, պատասխան տուիք՝ թէ և ոչ մէկ մը։ Եւս պատասխաննիդ մտքերնիս արթնցուց։ Իսկ եթէ հիմա հարցընեմ՝ թէ մէջերնիդ քանի խաբուած մարդ կայ. յայտնի է որ պիտի պատասխանէք թէ ամենքնիս ալ խաբուած էինք այս սուտ կարծիքիս մէջ, ես ալ ձեզի հետ մէկ տեղ։ Տես ուրեմն թէ ինչպէս ճշմարիտ է այս խօսքս՝ Բշխարհս խաբուածներով լցուած է։ Եւ յայտնի է որ ամէն ուրիշ գերդաստաններ ալ երբ հասկընան զայս խօսածնիս պատճառներով, ամէնքն ալ պիտի ըսեն՝ թէ մենք ալ խաբուած էինք։ Եւ հիմա մենք կրնանք ըսել թէ խաբուածութեան այս մասը մենք ամենքնիս մտքերնէս փարատեցինք. նոյնպէս ուրիշ ամէն մարդկանց համար ալ այսպէս կըրնանք հաւաստել, եթէ անոնք ալ ըսն ու հասկընան, անոնք ալ այս իրենց խաբուած կարծիքէն պիտի ազատին։ Հիմա կը մնայ ուրիշ խաբուած կարծիքներ, որոնք որ այս առջի կարծեաց հետևանքներն են, և անոնք են բուն խռովութեան պատճառները։ Եւ կը յուսամ՝ թէ ինչպէս որ դիւրաւ այս սուտ կարծիքէն ազատեցանք, աւելի դիւրաւ պիտի ազատինք ուրիշ խռովութիւն պատճառող խաբուած կարծիքներէն։ () Երինակով մը բացատրեմ. մէկ ծառի մը պտուղ տուողը իր ճիւղերն են, իսկ ծառին արմատը հեռուն հողուն տակը ծածկուած, կարծես թէ պարապ, անպիտան թաղուած խռիւներ են. բայց եթէ ծառին տակէն զանոնք փրցընես, ծառին ամէն գետնէն խիստ հեռու ճիւղերն ալ իրենց պտուղներով կ'անպիտանան կը չորնան։ Եւս պէս ահա մարդկանց ամէն խաբուած կարծիքները այս ընդհանուր կարծիքէն առաջ կուգան ու կը զօրանան. և այս կարծիքն որ ջնջուի, մէկալ ամէն խաբուած կարծիքներն ալ կը յայտնուին կ'ոչնչանան։

(ՄԱՅԱՅՈՒ ՌԻՐԷ ԱՅԳԱՄ)